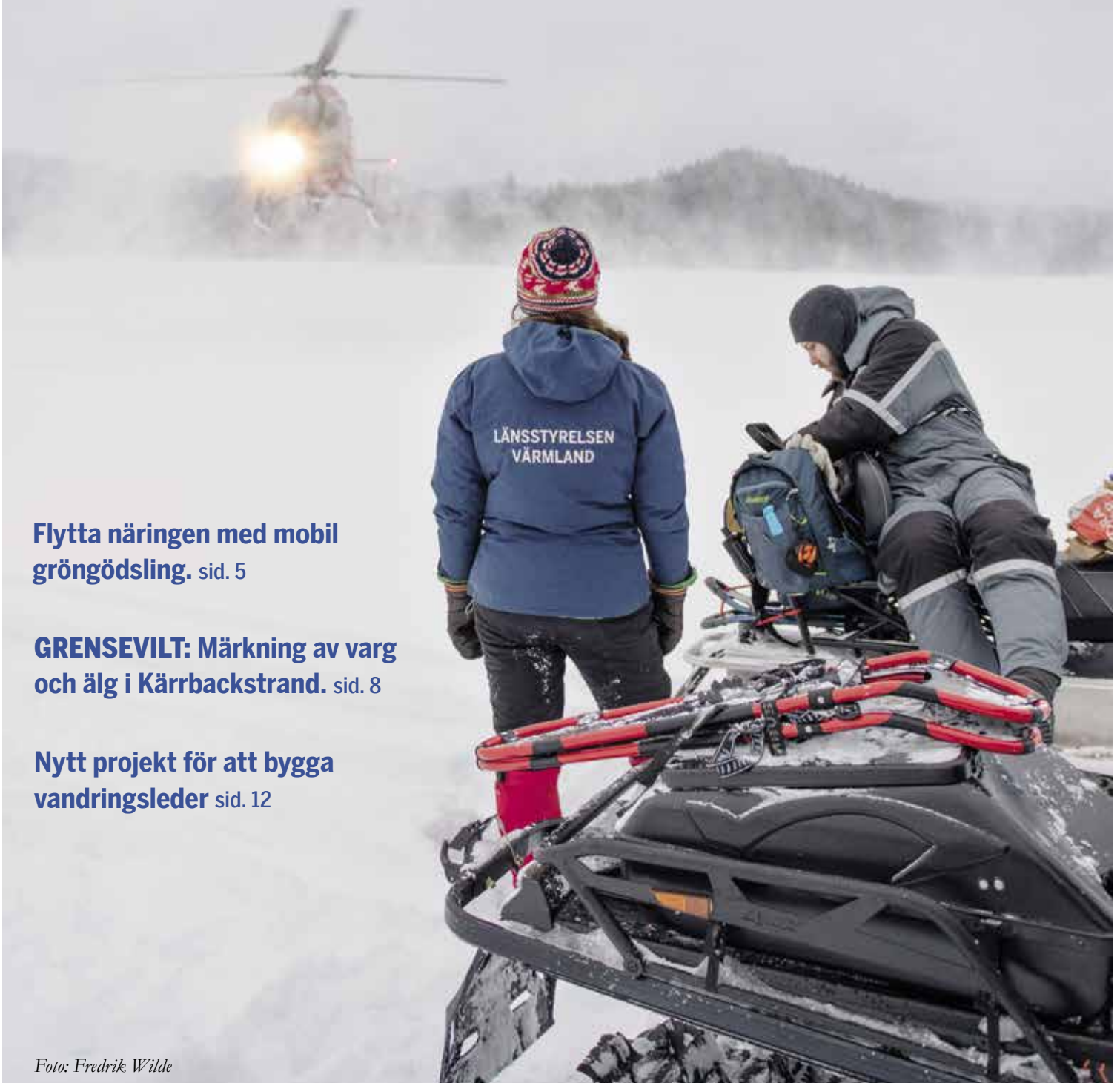

UTSIKT VÄRMLAND

**Flytta näringen med mobil
gröngödsling.** sid. 5

**GRENSEVILT: Märkning av varg
och älg i Kärrbackstrand.** sid. 8

**Nytt projekt för att bygga
vandringsleder** sid. 12

Foto: Fredrik Wilde

UTGIVARE

Länsstyrelsen Värmland
651 86 Karlstad
010-224 70 00
varmland@lansstyrelsen.se

ANSVARIG UTGIVARE

Roger Bergqvist 010-224 72 13
roger.bergqvist@lansstyrelsen.se

REDAKTION

Emma Mickelin
Roger Bergqvist
Malin Eliasson
Maria Sundqvist
Petra Umeland

FORMGIVNING

Advant

BILDER

Länsstyrelsen Värmland
(om inget annat anges)

ILLUSTRATIONER

Mostphotos
(om inget annat anges)

TRYCK

Lenanders Grafiska AB Kalmar 2019

UPPLAGA 3 700 ex

ISSN NR 0284-6845

PUBL.NR 2019:27

TIDNINGEN FÖR LANTBRUK OCH LANDSBYGD I VÄRMLAND

Första numret gavs ut 1993. Tidningen vänder sig till lantbrukare och andra som är intresserade av landsbygdsfrågor i Värmland och tar bland annat upp landsbygds- och företagsutveckling, odling, djurhållning, ängar och ett rikt odlingslandskap, rovdjur samt stöd och kurser.

Utsikt kommer ut med fyra nummer per år och produceras delvis med pengar från Landsbygdsprogrammet.

Det är gratis att prenumerera – skicka dina adressuppgifter till tidningens utgivare och märk din post med "Lantbruk/tidningen Utsikt" – även adressändringar skickas hit.

Har du tips och idéer kring tidningens innehåll? Kontakta oss i redaktionen!

Slututbetalningar jordbrukarstöd

Länsstyrelsen arbetar fortsatt vidare med de utbetalningar för tidigare stödår som ännu inte är klara. Först prioriteras dock slututbetalningarna för stödåret 2019.

När denna tidning kommer i brevlådan har säkert många redan fått utbetalning för jordbrukarstöden av miljöersättningar, kompensationsstöd och ekologiska produktionsformer. Den 6 december börjar utbetalningarna av direktstöden och slututbetalningarna av miljöersättningar, kompensationsstöd och ekologiska produktionsformer att betalas ut. Därefter sker utbetalningar löpande varje vecka.

För att slutbetalning ska kunna göras för miljöersättningar och ekologiska produktionsformer måste det femåriga åtagandet vara beslutat, även eventuella ändringarna på åtagandet som finns efterföljande år måste vara hanterade och beslutade. Länsstyrelsen behöver utföra detta i kronologisk ordning vilket kan medföra att slututbetalningar av 2019 års miljöersättningar och ekologiska produktionsformer inte kan göras förrän tidigare år är klara. Andra orsaker till att slututbetalningarna kan dröja är t.ex. om man haft kontroll av stöd, registerkontroll av djur eller tvärvillkorskontroll som leder till avvikelser. Ytterligare skäl kan vara pågående övertaganden och överlåtelse eller att Länsstyrelsen inte fått in kompletterande uppgifter som efterfrågats.

Detta behöver då hanteras på de aktuella åren innan slututbetalning och eventuella åtagandeändringar kan beslutas. Dessa orsaker kan också påverka utbetalningen av direktstöden t.ex. gårdsstöd och förgöingsstöd.

Slututbetalningar för ersättning till fåbodar, skötsel av våtmarker och dammar och restaurering av betesmarker och slätterängar påbörjas tidigast 20 december.

Vill du veta mer om utbetalningar finns det information i utbetalningsplanen på jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se. På Mina sidor kan du se alla dina beslut om åtaganden och utbetalningar för jordbrukarstöden.

Kommande återkrav 2020

Från och med 2015 har inte Länsstyrelsen kunnat göra återkrav inom Landsbygdsprogrammet 2014–2020 eftersom det inte har funnits någon funktion för detta i datasystemet för handläggning av jordbrukarstöd.

I början av 2020 kommer denna funktion att bli tillgänglig och då kommer vi att kunna börja utreda de eventuella återkrav som finns för år (2015–2018). Exempel där det kan finnas risk för att man behöver betala tillbaka pengar är om man haft kontroll och har haft villkorsfel som inte dragits från utbetalningen, tvärvillkorsavdrag som inte är utförda eller att åtaganden har ändrats så att arealen i femårsåtaganden har minskat.

Pengarna som du behöver betala tillbaka kommer i första hand att dras av från dina kommande utbetalningar. Innan det sker kommer du att bli informerad om ditt återkrav.

**HAR DU FRÅGOR OM JORDBRUKARSTÖD
RING LANTBRUKSVÄXELN
PÅ NUMMER 0771-67 00 00.**

Skydds jakt i syfte att förebygga skador av sångsvan och trana

Då året lider mot sitt slut summerar Länsstyrelsen årets skydds jakter rörande sångsvan och trana.

Länsstyrelsen har som mål att handlägga ansökningar om skydds jakt skyndsamt.

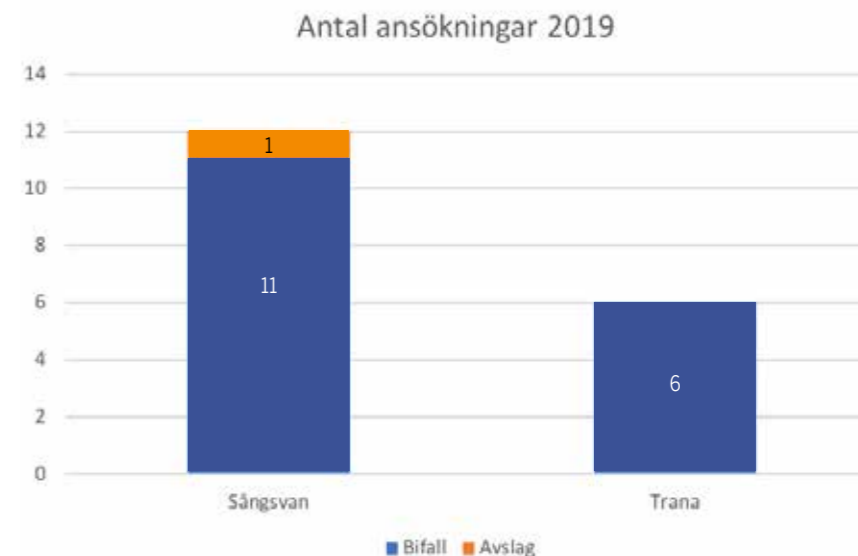
Handläggningstiden är beroende av flera faktorer, men de arter som är vanligt förekommande i skydds jaktssammanhang, t.ex. stora betande fåglar, har som regel kort handläggningstid. Ett sätt som garanterar kortare ansökningsprocess är att ansöka digitalt.

Vissa arter, bland annat kanadagås och grågås, får skydds jagas utan tillstånd från Länsstyrelsen enligt särskilda villkor i jaktförordningen. Att bedriva skydds jakt efter dessa arter kan också ha en effekt på t.ex. sångsvan och trana om de uppehåller sig på samma fält vid tillfället för skydds jakten.

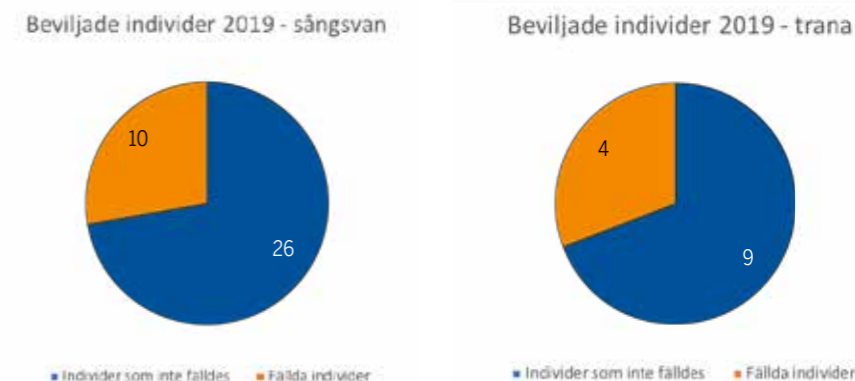
Innan ansökan om skydds jakt ska andra lämpliga lösningar först ha testats för att hålla fåglarna borta. Fågelskrämmor, drakar och lapptyg är exempel på verktyg att använda sig av. Skrämseln bör fokuseras till de grödor som är dyrast eller mest skadedrabbade under aktuell tid på säsongen. Det är också bra om man har något område dit man kan försöka styra fåglarna och där de kan finna något att äta. För att ge bäst effekt bör skrämseln varieras under perioden genom att flytta runt eller byta ut den mot annan typ av skrämsel någon gång per vecka. Annars vänjer sig fåglarna och skrämselverktygen blir verkningslösa.

Länsstyrelsen gör bedömningen att skydds jakt är ett nödvändigt redskap att ta till då skrämselåtgärder inte längre bedöms som tillräckliga. Det är därför viktigt att sökande beskriver de skyddsåtgärder som har vidtagits i ansökan om skydds jakt.

De som bedrivit skydds jakt på stora fåglar tycks vara nöjda med effekten. Länsstyrelsen beviljar endast tillstånd på

Figur 1: De flesta ansökningar om skydds jakt efter sångsvan och trana som skickades in till Länsstyrelsen fick bifall. I det fall ansökan inte bifölls hade sökande först inte testat någon annan förebyggande åtgärd.

Figur 2: Av de totalt 36 svanar som omfattades av skydds jakt i länet under året (t.o.m. 21 september) fälldes tio individer.

Figur 3: Av de totalt 13 tranor som omfattades av skydds jakt under året (t.o.m. 21 september) fälldes fyra individer.

ett fåtal individer, då syftet med skydds jakt inte är att minska populationen – utan att skrämja de skadedörande individerna bort från platser där de orsakar störst skada.

Sångsvan

Våren bjöd på en överraskande stor mängd sångsvanar. Sångsvan är också den art som i störst omfattning varit föremål för skydds jakt under året. Av tolv ansökningar om skydds jakt beviljades elva. I fyra av skydds jakterna fälldes aldrig någon sångsvan. I de flesta fall där ingen individ fälldes löste sig problemet genom att fåglarna drog vidare norrut. Den ansökan som fick avslag fick det för att inte någon förebyggande

åtgärd först vidtagits. Totalt omfattade skydds jakterna 36 individer och av dem fälldes tio.

Trana

Länsstyrelsen mottog under vår och sommar totalt sex ansökningar om skydds jakt på trana och samtliga ansökningar bifölls.

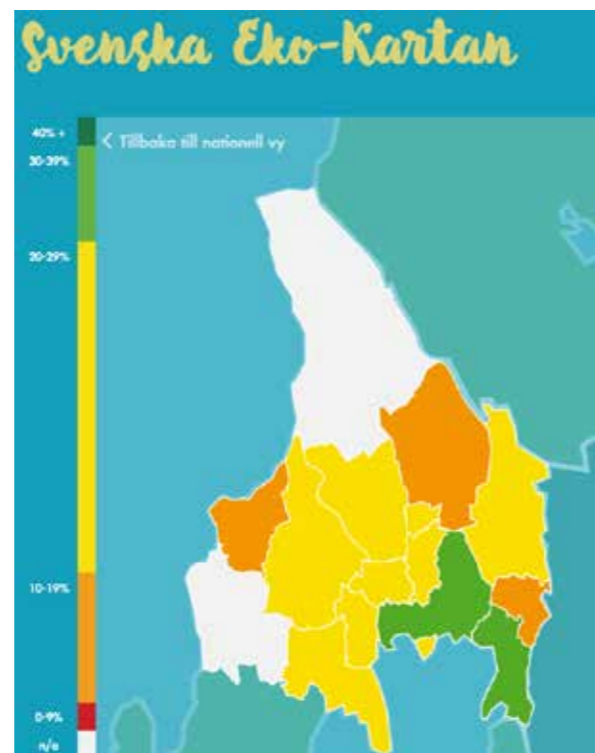
Totalt omfattade skydds jakterna 15 individer och av dem fälldes fyra. Likt sångsvanen kan Länsstyrelsen inte se att skadorna orsakade av tranor är särskilt stora i år. Men det är för tidigt att säga säkert hur året sett ut gällande skadenivåerna då det fortfarande kan komma in ansökningar om ersättning.

**DAVID HÖÖK
010-224 72 56
DAVID.HOOK@LANSSTYRELSEN.SE**

En dag om ekologiskt i den offentliga måltiden

Enligt livsmedelsstrategin är målet att 60 % av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska utgöras av certifierade ekologiska produkter år 2030. Ett mål som har sina utmaningar, men det finns de som är på god väg.

"Det är inte bra mat som är för dyr...
...det är dålig mat som är för billig."

Vill du veta mer?

Läs mer om livsmedelsstrategin på Länsstyrelsens webbplats.

För upphandling finns information samlad på Upphandlingsmyndighetens webbplats.

bland annat om vilka hållbarhetskrav som kan ställas.

Läs mer på: www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/

I oktober samlades kostchefer, politiker, koststrateger, upphandlare, miljöstrateger, dietister och köksansvariga på kommunal och regional nivå i Värmland. Syftet med dagen var att ge ökad kunskap om produktion och konsumtion av ekologiska livsmedel. Diskussioner fördes kring ekologiska livsmedel i offentliga kök. Exempel togs upp där man lyckats att öka andelen ekologiska produkter samtidigt som man uppfyller budgetmål och övriga krav på hållbarhet och kvalitet.

Anordnare var Länsstyrelsen och Region Värmland som bjöd in Refarm Linné, som utbildar och för dialog inom ämnet.

Eko & livsmedelsstrategin

Inledningsvis fick deltagarna bland annat höra om livsmedelsstrategin, där det övergripande målet är att både konventionell och ekologisk produktion ska öka.

Nationellt sett ligger Värmland topp tre i landet med andel jordbruksmark som är ekologisk. Enligt livsmedelsstrategin är målet att 30 % av jordbruksmarken ska vara ekologiskt certifierad till år 2030.

I Värmland var 33 % av åkermarken certifierad för ekologisk produktion eller under omställning år 2018. För offentliga kök är målet att 60 % av livsmedelskonsumtionen ska utgöras av ekologiska produkter.

En åtgärd som nämns i strategin är att små och medelstora leverantörer bör ges bättre möjligheter att lämna anbud vid offentlig upphandling av livsmedel.

Vägen till den hållbara måltiden

Klimat och hälsa var ett gemensamt intresse för deltagarna, som tyckte att minskad användning av bekämpningsmedel och biologisk mångfald var de främsta fördelarna med ekologiska livsmedel. De osäkerheter som lyftes var att vissa ekologiska livsmedel är utländska, vilket bland annat ger längre transporter. Priset var ibland ett hinder när livsmedelsinköpen ska hållas inom en bestämd budget.

Goda exempel

Under dagen berättade Region Värmland hur de har arbetat med upphandling av

ekologiska livsmedel. De har sedan 2008 satt upp mål för att öka ekologiska livsmedel och har på senare år även arbetat för att öka andelen svenska livsmedel. Region Värmland använder cirka 37 % KRAV-märkta livsmedel eller fisk från ett hållbart fiske. Målet till år 2020 är att minst 50 % ska vara ekologiskt producerat.

Utöver ekologiskt diskuterades även vikten av närproducerade livsmedel – ”pengar spenderade lokalt genererar pengar tillbaka”. Genom Region Värmland och andra exempel fick deltagarna höra om betydelsen av att ha enskilda möten med lokala leverantörer för att skapa en bättre dialog. Andra tips var att se över matsvinnet för att stärka upp ekonomin, samt att tänka säsonganpassat med frukt och grönt för att undvika utländska produkter.

SOFIE ERIKSSON
010-224 74 66

sofie.eriksson@lansstyrelsen.se

Klöverrik vall som skördas på ett fält kan användas som växtnäringsskälla på ett annat fält.

Flytta näringen med mobil grüngödsling

På ekogårdar utan djurbållning används många olika typer av växtnäringsskällor. Mobil grüngödsling är en intressant metod som innebär att man gödslar med grönmassa. Systemet kallas på engelska ”Cut and carry”. I år pågår det försök på Hushållningssällskapet på tre platser i Sverige.

Mobil grüngödsling innebär att klöverrik vall skördas på ett fält och används sedan som en växtnäringsskälla på ett annat. Den avslagna grönmassan kan transporteras i en hackvagn direkt till fältet där den ska spridas. Grönmassan kan spridas med en gödselspridare och myllas omgående med tallriksredskap. Snabb myllning är viktigt för att undvika kväveförluster.

Fungerar i Tyskland

Praktiska erfarenheter hos den tyska odlaren Marcus Rose på företaget Bio-Börde, visar att det krävs cirka 1 ha vall till 1 ha spannmål. Tester med klöverrik grönmassa från 2 ha vall till 1 ha spannmål gav överskott av kväve och risk för liggsäd. Marcus berättar också att avståndet från vallen till mottagande gröda inte bör vara mer än 1 kilometer, annars blir systemet för dyrt. Därför använder Marcus cut and carry-vallar där det passar, men på andra

fält tillför han stallgödselkompost eller använder mellangrödor.

Bättre fosforbalans

När större mängder, framförallt höns-gödsel, men även djupströgödsel eller stallgödsel från sugor, grisar, hästar, nöt eller får används i växtföljden, resulterar detta ofta i ett fosforöverskott. Fosforöverskottet är negativt för miljön, ger avvikelser i certifieringskontrollen och kräver åtgärder. Tack vare mobil grüngödsling kan fosforöverskott undvikas. När ingen gödsel tillförs tär man på markens resurser.

Tillför mycket kväve

Långliggande försök i Nederländerna visar att med mobil grüngödsling tillförs oftast cirka 5000 kg ts grönmassa/ha. Om kväveinnehållet är 3 % tillförs då totalt 135–150 kg N/ha. I praktiken blir

det mindre kväve till grödan på grund av spridningsförluster.

Försöken i Hushållningssällskapet regi under säsongen 2019 jämför mobil grüngödsling med klövergräsenilage eller vitklöverensilage med tillförsel av antingen mineralgödsel, ekopellets eller luserpellets. I försöket vill man mäta och jämföra gödslingseffekterna mellan de olika leden och beräkna hur koltillförseln till marken skiljer sig åt. Resultat förväntas till 2020. Försöket finansieras av Jordbruksverket.

Mobil grüngödsling kan vara ett alternativ om:

- Vallinsådden lyckas och vallen är tät och rik på klöver eller lusern.
- Grönmassa skördas under bra markförhållanden för att undvika packning.
- Det finns kapacitet att bearbeta grönmassan omgående för att minimera kväveförluster.
- Det finns fält med lättare jordar som det fungerar att köra på.
- Det finns problem med fosforöverskott i växtföljden efter långvarig användning av djupströgödsel.

PAULIINA JONSSON
036-15 84 33
JORDBRUKSVERKET

Klippskopa klipper vegetation i dike. Foto: Maria Fermvik

Glöm inte bort att underhålla dina diken!

Vill du lära dig mer om skötsel av diken eller är ni kanske flera som vill skapa liv i ett slumrande markavvattningsföretag? Anmäl dig till studiecirkeln Äga och förvalta diken!

En fungerande dränering är en grundförutsättning för odling och för en lönsam jordbruksproduktion. I framtiden förväntas Värmland få ökad nederbörd under vinterhalvåret och skyfall kommer troligen bli mer vanligt. Samtidigt kan risken för torka öka under sommarhalvåret. För att

hantera dessa utmaningar, både överskott och brist på vatten, kommer behovet av en fungerande dränering bli allt viktigare.

Fördelarna med en väl-dränerad åkermark är flera, bl.a. snabbare upptorkning av jorden på våren vilket möjliggör tidigare vårbruk, stabilare markstruktur med mindre risk för markpackning och mer konkurrenskraftig gröda som står sig bättre mot ogräs och sjukdomar m.m. Genom bättre infiltration och markstruktur finns också flera miljövinster. När stående vatten, ytavrinning och erosion minskar så minskar i sin tur risken för växtnärläckage, särskilt av fosfor. Även förlusterna av lustgas blir mindre. Diken har en viktig funktion för en väl fungerande dränering och ett första steg för att förbättra dräneringen på sin åkermark kan vara att kontrollera och underhålla sina diken.

Hur ser det ut på fältet?

Gå ut och titta på fälten och på omkringliggande diken och dikesslänter, hur ser det ut? Eftersatt underhåll av diken kan visa sig på många olika sätt:

- Sämre avkastning på grund av syrebrist, utvintring av grödan, mer ogräs och mindre motståndskraftig gröda mot t.ex. svampangrepp.
- Dålig bärighet på fältet, svårt att komma ut med maskiner.
- Markpackning med vatten som blir stående på fältet, erosion.
- Kantdiken som svämmar över och är igenväxta.

Viktigt med regelbundet underhåll

Kontroll och underhåll av diken kan vara att se över om träd eller annat dämmer diket eller om diket är igenvuxet av vegetation som hindrar flödet. Underhåll är

oftast en enkel, billig och effektiv metod för att bibehålla en fungerande dränering. Intag såsom stensilar och brunnar är ofta känsliga, liksom utlopp i de öppna diken. Är täckdikesögon synliga och fria? Finns erosionsskydd? Brunnar kan behövas tömmas på sediment. Ta reda på var ledningar ligger och hur systemet hänger ihop och gör en plan för regelbundet underhåll.

Vad säger lagen?

För markavvattning krävs alltid tillstånd och i södra Sverige (berör de södra delarna av Värmland) krävs dessutom dispens eftersom markavvattning är förbjudet där. För dränering av jordbruksmark genom täckdikning krävs generell inget tillstånd om det inte är sannolikt att allmänna eller särskilda intressen skadas.

Viktiga begrepp

Vattenverksamhet är t.ex. att gräva ett dike eller bygga en invallning. Kräver tillstånd enligt Miljöbalken. Kallades i äldre lagstiftning för dikningsföretag.

En vattenanläggning är t.ex. diken, invallningar.

Markavvattning är att exempelvis gräva ett dike eller anlägga en invallning. Kräver tillstånd enligt Miljöbalken.

Samfällighet t.ex. dikningssamfällighet, är den organisation som skapade anläggningen och sedan förvaltar den.

Den som utför en vattenanläggning, t.ex. gräver ett dike, äger och ansvarar för dess underhåll. Det gäller såväl öppna som rörlagda diken och täckdikningssystem. Enligt miljöbalken är ägaren till en vattenanläggning skyldig att underhålla anläggningen, så att varken allmänna eller enskilda intressen skadas. Detta gäller alla vattenanläggningar, både lagliga och "olagliga" som saknar vattendom. Exempel på intressen kan vara åkermark, vägar, bebyggelse m.m.

Vanligt underhåll kräver oftast inget tillstånd

Dikesunderhåll handlar om att ta hand om och sköta en befintlig vattenanläggning, så den har fortsatt funktion. Tillstånd behöver inte sökas för att utföra rensning för att bibehålla diket djup eller läge. Här är det alltså inte fråga om markavvattning och inget tillstånd krävs. Om diket grävs djupare eller bredare än ursprunglig dimension betraktas åtgärden som markavvattning och tillstånd krävs. Tänk också på att respektera de allmänna hänsynsreglerna, samt anmäla till Länsstyrelsen om fisket eventuellt kan skadas. Det kan också vara bra att kolla med Länsstyrelsen ifall området har några särskilda restriktioner som t.ex. naturreservat, Natura 2000, artskydd eller biotopskydd.

Greppa-rådgivning och studiecirkel

Gemensamma vattenanläggningar ägs och förvaltas ofta av markavvattnings- eller dikningsföretag. För att sköta anläggningarna och bevaka gemensamma intressen är det viktigt med en aktiv förvaltning. Ofta omfattas fastigheter

av markavvattningsföretag och det finns många insomnade markavvattningsföretag som behoverväckas till liv och komma igång med sin förvaltning. Behovet är stort!

Medlemmar i Greppa Näringen erbjuds sedan 2018 två rådgivningsmoduler inom temat diken och dränering. Med dessa rådgivningar får du hjälp att identifiera vilka skötselåtgärder som behövs på just din gård för att förbättra dräneringen och skötseln av diken. Rådgivningen tar också upp den juridik och de regler som man eventuellt behöver ta hänsyn till.

Det finns också möjlighet att delta i studiecirkel om förvaltning och underhåll av diken. Studiecirkelarna är ett samarbete mellan Studieförbundet Vuxenskolan och LRF och riktar sig främst till lantbruks- och hästföretagare, anställda maskinförare på jordbruksföretag, eller andra som är aktiva inom de gröna näringarna t.ex. entreprenörer inom täckdikning eller markägare med jordbruksmark. Cirkelarna är helt kostnadsfria för deltagarna och alla är välkomna att delta (man behöver inte vara medlem i LRF eller Greppa Näringen).

Har du frågor om Greppa Näringen och rådgivning inom dränering och diken kan du kontakta Kajsa Kupiakova, samordnare för Greppa Näringen i Värmland.

Vill du veta mer om och är intresserad av delta i en studiecirkel, kontakta Christer Jansson, LRF (christer.jansson@lrf.se) eller ditt lokala kontor hos Studieförbundet Vuxenskolan, <https://www.sv.se/vatten>

KAJSA KUPIAKOVA
010-224 72 67
KAJSA.KUPIAKOVA@LANSSTYRELSEN.SE

GRENSEVILT – svensk-norskt projekt om viltförvaltning

Skogsbruk och jakt är viktiga kulturarv samt har ett ekonomiskt värde. Etableringen av stora rovdjur samt förändringar i älgstammen kan dock komma i konflikt med detta genom konkurrens om bytesdjur och betesskador på skog.

Förvaltningen har hittills tagit lite hänsyn till att djur rör sig fritt över läns- och landsgränser.

Interregprojektet GRENSEVILT har som mål att få bättre kunskap om gränsöverskridande, inkluderande och konflikt-dämpande flerartsförvaltning av älg, varg och järv i inre Skandinavien. Projektet är indelat i en del med fokus på kunskapsinhämtning och en del med fokus på nätverk och kommunikation.

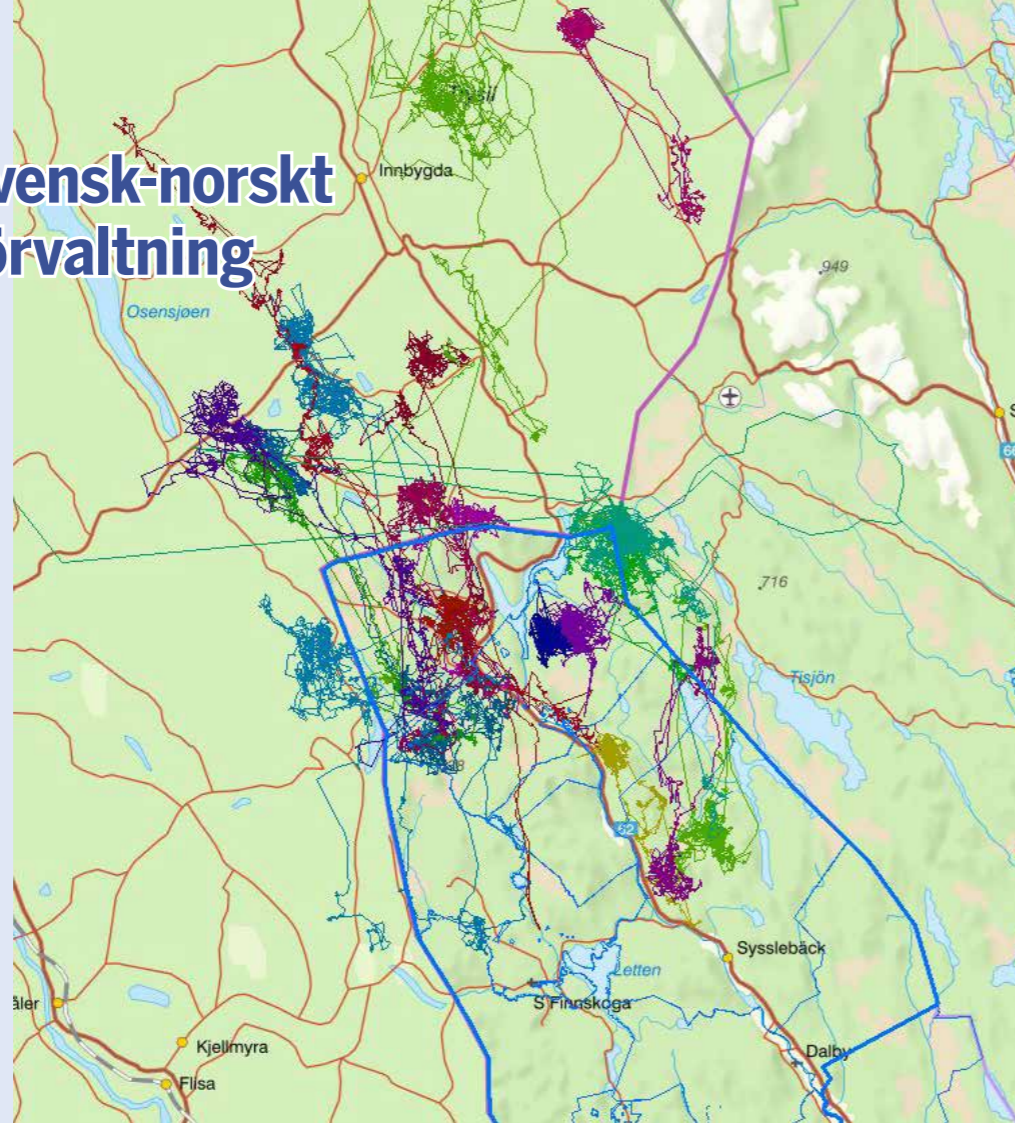
GPS-märkning av djur

En central del i GRENSEVILT's kunskapsinhämtning är att märka djur med GPS-sändare. Då kan man följa hur älgarna vandrar säsongvis, hur många bytesdjur rovdjuren tar och hur stora arealer de utnyttjar. Hittills har 38 älgar, 10 vargar och 11 järvar försetts med GPS-sändare.

Kartläggning av vandringsälgar

Preliminära analyser av älgarnas vandringsmönster visar att cirka 70% har rört sig mellan sommar- och vinterområden och att det genomsnittliga avståndet mellan vinter- och sommarområden är cirka 23 km. Vandrigen till de mer nordliga sommarområdena sker under april-maj medan vandringer till vinterområdena börjar i oktober och kan fortgå fram till januari.

Den huvudsakliga vandringsriktningen mot sommarområden är nord/nordväst. Detta innebär att de säsongsvandrande älgarna befinner sig i Norge under den tiden då älgjakten normalt bedrivs i norra

Blå linje visar de administrativa gränserna för älgförvaltningen i Värmland. Varje märkt älg visas i en egen färgad linje.

Värmland. Detta är något som lokala jägare och markägare länge har känt till och dessa har under hösten 2018 också bidragit med sin lokalkännedom om älgrorelser och vinterbetesmarker till projektets kartläggning.

Utmaningar i älgförvaltningen efter vargens återkomst

GRENSEVILT's resursgrupp består av Länsstyrelsen Värmland och Dalarna samt flera organisationer och myndigheter. Deras uppgift är att vara ett forum för öppen dialog mellan olika aktörer om utmaningar i dagens älg- och rovdjursförvaltning. Länsstyrelsen har delat in länet i älgförvaltningsområden som i möjligaste mån ska avgränsas av vandringshinder så som större vatten, vägar med viltstängsel m.m. I detta område är det svårt att hitta några egentliga vandringshinder utan att först korsa gränsen in i Dalarna eller Norge, vilket blir en extra utmaning för älgförvaltningen. Kunskapsunderlaget från GRENSEVILT har redan gett viktig information till älgförvaltningen i Värmlands län.

Några resultat från GRENSEVILT:

- Vargens återkomst har påverkat jaktuttaget på älg och vilken jaktstrategi man har valt.
- I vargrevir dödas över dubbelt så många älgar av jägare som av varg.
- Vargarna använder olika delar av reviren olika mycket och predationen på älg är inte jämnt fördelad över reviren.
- Ensamma vargar ansvarar för mindre än en femtedel av vargstammens årliga predation på klövvilt.
- Vargens återkomst har inte påverkat betesskador av älg eller mångfald av lövträd.

Läs mer: <https://grensevilt.weebly.com/>, på Facebook, där man söker på GRENSEVILT. På www.dyrepositioner.no kan du titta på hur älgarna rör sig.

MARIA FALKEVIK
010-224 72 35

MARIA.FALKEVIK@LANSSTYRELSEN.SE

KARI LANGÖEN
010-224 72 51

KARI.LANGOEN@LANSSTYRELSEN.SE

Har du en slåtteräng där höet inte tas tillvara? Gå in på lansstyrelsen.se/varmland/betesformidling och se om det finns djurägare som söker en slåtteräng att skörda eller fyll i en intresseanmälan för att själv vara med i betesförmedlingen.

Ängshö – en outnyttjad foderresurs

Ängsmarker har stor potential. De bidrar till biologisk mångfald och ger ängshö, en resurs som i vissa fall inte nyttjas. För att få en fingervisning av ängshöets näringsinnehåll skickade Länsstyrelsen in gräsprover för näringsanalys. Kanske passar det som komplement till hästens foderstat?

Spritt över hela Värmland finns det 227 hektar ängsmark, med störst andel i Torsby, Sunne och Arvika. Ängsmarken sköts med slåtter för att bevara dess artrikedom. På den nyslagna ängen lämnas höet kvar för att fröa av sig och tas sedan bort när det har torkat.

Historiskt sett har ängshö varit en viktig foderresurs men tas numer inte tillvara i samma omfattning. Dock finns det potential till att använda mer ängshö till foder. Länsstyrelsen har under sommaren samlat

in gräsprover och fått en uppskattning av ängshöets näringsinnehåll. Förhoppningen är att örtrikt ängshö kan vara intressant för t.ex. hästägare.

Gräsprover från ängsmark har analyserats

Några dagar innan slåttern, under juli månad, tog vi gräsprover från 16 värmländska ängsmarker. Urvalet av marker baserades dels på var flest ängsmarker finns men också på att prover skulle tas från fler delar av länet. Vi inventerade provytornas flora innan grönmassan skickades till ett laboratorium för analys av mineral- och näringsinnehåll. På fem av ängsmarkerna analyserades även innehållet av selen.

Eftersom näringsinnehållet i grovfoder påverkas av en rad faktorer, t.ex. väderförhållanden och växtens mognadsstadium, så är det alltid bra att göra näringsanalyser. De provresultat vi fick visade på en torrsubstans (ts) på i genomsnitt 30 % och kvoten för smältbart råprotein/energi blev 6,7 g/MJ. Tabellerna i högra hörnet visar medelvärden för gräsprovernas innehåll av näring och mineraler.

En hästs energibehov påverkas bland annat av om den är lätt-, normal- eller

Näringsanalys (NIR)

Energi till häst (MJ/kg ts)	9,4
Råprotein (g/kg ts)	99,9
Smb. råprotein häst (g/kg ts)	62,6
NDF (g/kg ts)	499,1
Socker (g/kg ts)	102,6
Aska (g/kg ts)	59,6

Mineraler

Kalcium Ca (g/kg ts)	7,6
Fosfor P (g/kg ts)	1,3
Magnesium Mg (g/kg ts)	2,6
Kalium K (g/kg ts)	12,6
Natrium Na (g/kg ts)	0,3
Svavel S (g/kg ts)	1,3
Koppar Cu (mg/kg ts)	5,4
Järn Fe (mg/kg ts)	76,6
Mangan Mg (mg/kg ts)	305,0
Zink Zn (mg/kg ts)	74,4
Selen Se (mg/kg)	0,017

Medelvärden för gräsprovernas innehåll av näring och mineraler.

svärfödd samt om de har tilläggsbehov för arbete, dräktighet, digivning och tillväxt. Enligt riktlinjer är ett foder med under 10 MJ/kg ts och cirka 6 g smältbart råprotein/MJ lämpligt för vuxna hästar, i normalt arbete eller vila och som inte har tilläggsbehov.

Hästen behöver även kalcium och fosfor i lämpliga proportioner och Ca/P-kvoten ska vara minst 1,1 i totalfoderstaten. Om grovfodret är rikt på kalcium blir kvoten högre och i utfodringsförsök har Ca/P-kvoter upp mot 6 använts utan att negativa konsekvenser observerats på hästarna.

Nästa steg

För att få med eventuella årsvariationer så kommer Länsstyrelsen i Värmland att göra provtagning på samma sätt år 2020. Resultatet från år 2019 och 2020 sammanställs sedan i en längre rapport.

SOFIE ERIKSSON
010-224 74 66

SOFIE.ERIKSSON@LANSSTYRELSEN.SE

Källor:

Utfodringsrekommendationer för häst, Sveriges Lantbruksuniversitet, hastsverige.se

KURSER OCH NOTISER

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

Kurs

GRUNKURS FÖR BEHÖRIGHET ATT ANVÄNDA KEMISKA VÄXTSKYDDSMEDEL, JORDBRUK

För att få använda och köpa kemiska växtskyddsmedel yrkesmässigt krävs det att man har ett tillstånd. Det får man genom att gå en fyradagars grundkurs för sprutbehörighet. Godkänd genomförd kurs ger en femårig behörighet. Grundkursen i Karlstad är inriktad mot jordbruk.

Tid: Fyra kurstillfällen 3, 5, 10 och 12 feb

Plats: Länsstyrelsen, Karlstad

Kostnad: 4 500 kr (exkl moms), kursmaterial och fika ingår

Anmälan: Senast 20 jan på <https://utbildning.jordbruksverket.se>

Behörighetsutbildningar ges med flera inriktningar på olika platser i Sverige. Inriktningarna är jordbruk, växthus/trädgård, park/golf/grönya/friland och skog. Vill du veta mer gå in på Jordbruksverkets hemsida:

<https://utbildning.jordbruksverket.se> där kurser läggs in allt eftersom.

Kurs

VIDAREUTBILDNING FÖR BEHÖRIGHET ATT ANVÄNDA VÄXTSKYDDSMEDEL KLASS 1L OCH 2L, JORDBRUK

En kurs för dig med behörighet som går ut 2020-05-31 eller 2021-05-31. Kursen är 1 dag och ger behörighet för all utomhusanvändning. Om du har en godkänd växthusbehörighet sen tidigare kan du välja att förnya den. Då måste du svara på extra frågor på provet. Du kan välja mellan två olika datum.

Tid: 4 eller 11 mars 2020

Plats: Länsstyrelsen, Karlstad

Kostnad: 2 400 kr (exkl moms)

Anmälan: Senast 19 feb på <https://utbildning.jordbruksverket.se>

Frågor om kurserna:

JOHANNA LIDÉN
010-224 72 70

JOHANNA.LIDEN@LANSSTYRELSEN.SE

MALIN ELIASSON
010-224 72 64

MALIN.ELIASSON@LANSSTYRELSEN.SE

KAJSA KUPIAKOVA
010-224 72 67

KAJSA.KUPIAKOVA@LANSSTYRELSEN.SE

EXTRA SPILLNINGSSINVENTERING

Inventeringssäsongen för varg och lodjur är under pågående. Inventeringen för varg pågår t.o.m. 31 mars och detta år pågår även en extra spillningsinventering av varg parallellt med den ordinarie inventeringen. I den extra spillningsinventeringen kan även du delta genom att samla in prov från vargspillning. Kontakta Länsstyrelsen via telefon **010-224 71 40** eller via e-post vilt.varmland@lansstyrelsen.se för att få ett insamlingskitt hemskickat så att du kan delta i insamlingen. Glöm inte att alla observationer av de stora rovdjuren är av

intresse! Du kan med fördel rapportera observationer av rovdjur i Skandobs, ett rapporteringsverktyg som finns både på webben och som app. Mer information om den extra spillningsinventeringen finns att läsa på Viltskadecenters hemsida: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/viltskadecenter/Inventering/inventering-av-stora-rovdjur/inventering-av-varg/>

DAVID HÖÖK
010-224 72 56

DAVID.HOOK@LANSSTYRELSEN.SE

Välkommen till Lantbruk Caroline!

Vem är du Caroline?

Jag heter Caroline Brandberg och kommer från en liten by utanför Mariestad som heter Jula. Jag har en kandidatexamen inom etologi och djurskydd från SLU i Uppsala och har utöver detta även läst kurser på masternivå inom husdjursvetenskap, bland annat utfodring och djurmiljö. Ett av mina största intressen är hundträning och jag har två hundar som jag tränar och tävlar med, främst i rallylydnad och freestyle.

Vilka är dina nya arbetsuppgifter på Länsstyrelsen?

För snart två år sedan flyttade jag till Värmland för att jobba som kontrollant på Länsstyrelsen. Under två säsonger har jag gjort både areal- och djurkontroller, plus under vinterhalvåret arbetat en del med handläggning av projektstöd. Nu har jag tagit mig an nya arbetsuppgifter,

vilket jag tycker är kul. Jag kommer framförallt att arbeta med handläggning av jordbrukarstöden. Om ni ringer till Länsstyrelsens lantbruksväxel "En väg in"

så hörs vi förmodligen där, eller så kanske vi ses ute i fält.

Caroline nås på:
010-224 72 85

CAROLINE.BRANDBERG@LANSSTYRELSEN.SE

Landsbygdsprogrammet – sök pengar!

I ett led att få ut så mycket som möjligt av stödpengar ur landsbygdsprogrammet har Jordbruksverket beslutat att dra in länens outnyttjade medel till en nationell budget. Länsstyrelsen Värmland kan därefter avropa medel för nya och gamla ärenden som vi inte har täckning för.

Följande åtgärder kan vara aktuella för avrop:

- Energieffektivisering/energigrödor för trädgårds- och jordbruksföretagare.
- Investeringsstöd för jordbruksföretagare att minska utsläpp av ammoniak.
- Investeringsstöd till förnybar energi.
- Investeringar för idrott, fritid och samlingslokaler.
- Investeringar i infrastruktur för rekreation och turism.
- Kommersiell service.
- Utveckling av natur- och kulturmiljöer.

Observera att vi i dagsläget inte vet om det kommer några pengar alls, eller inom vilka åtgärder som slutligen blir aktuella

att avropa ifrån. Länsstyrelsen Värmland anser dock att ni som går och funderar på att investera i åtgärderna ovan lämnar in en ansökan om stöd.

I förra numret av Utsikt efterlyste vi ansökningar som syftade till att minska utsläpp av ammoniak eller energieffektivisera sitt jord- eller trädgårdsföretag. Utfallet blev lyckat då ett flertal ansökningar lämnades in. Detta har inneburit att en större del av EU-pengar har kommit den värmländska landsbygden tillgodo.

Kontakta: Torbjörn Eliasson, 010-224 73 27, Christina Lindström 010-224 73 22 eller Elena Jonsson 010-224 72 75 (natur- och kulturmiljöer) för ytterligare information.

Som mottagare av denna tidning finns du med i ett adressregister hos Länsstyrelsen Värmland

Vandringsled i naturreservatet Nötön-Åräsvisken. Foto: Fredrik Wilde

I takt med att besöksnäringen ska bli Sveriges nya basnäring och att såväl turismen som folkhälsan blir allt viktigare frågor i samhället, ökar behovet av välfungerande vandringsleder i naturen. Länsstyrelsen startar därför ett projekt som ska stötta tillkomsten av vandringsleder, i nära samarbete med de värmländska markägarna.

Begreppet "leder" är brett: här ingår inte bara leder att gå på utan även för t.ex. cykling och ridning. Allt syftar till att ge människor tillgång till naturen på ett tryggt och planerat sätt som gagnar alla, såväl besökarna som markägarna och inte minst naturen som inte får slitas ut.

På nationell nivå startar nu arbetet med att bygga ut kvalitetssäkrade och enhetliga leder över hela landet. De ska ses som en ny samhällelig infrastruktur och vara noga kringgårdade av avtal, försäkringar och skötselplaner som garanterar dels en långsiktigt god förvalt-

ning, dels en trygghet för besökare och aktuella markägare.

Leder ses som allt viktigare inte bara för turister utan också för friluftslivet och inte minst för folkhälsan. Idag betraktas vistelse i naturen som läkande för människor som mår dåligt av olika orsaker och som ett sätt att motverka exempelvis övervikt.

I Värmland finns många leder, vissa är kvalitetssäkrade enligt ovan medan andra inte är det. Somliga har många år på nacken medan andra är nyanlagda. Förvaltningen av lederna ser mycket olika ut, om den ens finns.

Värmlandsleder har fått uppdraget

Länsstyrelsen startar nu ett projekt för att stötta och underlätta arbetet med att ensa och kvalitetssäkra arbetet med och uppbyggnaden av ledinfrastrukturen i Värmland. Uppdraget har gått till föreningen Värmlandsleder som under det senaste decenniet har arbetat fram en kvalitetsmärkning och försäkringslösningar som redan fått viss nationell spridning.

I arbetet, som ska bedrivas under tre år, ingår att rådgöra alla parter som vill anlägga en kvalitetssäkrat led. Det kan gälla kommuner, föreningar och organisationer samt myndigheter som t.ex. Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen. Värmlandsleder ska också utbilda de ledkontrollanter som behövs för en kontinuerlig uppföljning av kvalitet och skötsel av lederna. Arbetet ska utmynna i en metod för rådgivning kring byggandet av en kvalitetssäkrad ledinfrastruktur som kan skalas upp och användas över hela landet.

CHRISTINA WIKSTRÖM
010- 224 73 72

CHRISTINA.WIKSTROM@LANSSTYRELSEN.SE